

שער ד: סוכות

המועד וחווה"מ

א. אושפיזין

בהרבה מקהלות ישראל נוהגים לומר עם הכניסה לסוכה בכל יום תפילת האשפיזין (=אורחים), שבה מזמינים בכל אחד מימי החג לפי הסדר את האושפיזין אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד, "תיבו תיבו אושפיזין עילאין" וכו', ביום הראשון אומר "במטי מינך אברהם אושפיזי עילאי דיתבי עמי, ועמך כל אושפיזי עילאי יצחק יעקב" וכו' (אוצר התפילות דף תקפז), וכן יש נוהגים להזמין עני בכל יום לסעודה בסוכה (ענף יוסף שם).

הטעם: ע"ש הנאמר בזהר (ח"ג אמור דף קג ע"ב) שבכל יום מימי חג הסוכות בא כ"אורח" אחד משבעת הרועים הנ"ל, וכדי לזכות בהוד זיום מצוה להזמין שבעה אורחים עניים מהוגנים שיתארחו בסוכה, אחד בכל יום (אוצר דו"מ עמ' 12)².

ב. מקשטים בבצלים

יש נוהגים לקשט הסוכה בבצלים מעוטרים בנוצות (ילק"מ עמ' 22 – ממנהגי יהדות אשכנז).

א כך סדר האושפיזין לפי הקבלה (זהר בראשית מ"ז), לפי סדר זה – ז' באדר, יום פטירתו של משה רבינו יחול באותו יום בשבוע שחל האושפיזין שלו דהיינו ד' בסוכות, וכן האושפיזין של אהרן הכהן ביום שחל בו ר"ח אב, יום פטירתו, בשנה הקודמת (ס' התודעה ח"א עמ' פב), וכן חג השבועות שהוא יום פטירתו של דוד המלך יחול באותו יום של האושפיזין שלו, דהיינו בהושענא רבה (זיו המנהגים עמ' רכה). יש אומרים שסדר האושפיזין הוא אברהם יצחק יעקב יוסף משה אהרן דוד.

ב אצל החסידים נהוג לחגוג בשמחה בביתו של מי שנקרא ע"ש האושפיז של אותו יום (ילק"מ עמ' 143).

הטעם: ע"ש הכתוב (תהלים ל"ו ח) בצל כנפיך יחסיון, בצל=בצל בגזירה שווה עממית (ילק"מ שם).

ג. קידוש בעמידה

יש שנוהגים בכל ימות השנה לישב בשעת הקידוש, אבל בלי הסוכות מקדשים מעומד (רמב"ם סוכה פ"ו ה"ב)².

הטעם: כדי לברך "לישב בסוכה" עובר לעשיה (שם)³.

ד. הרחמן הוא יקים

נוהגים להוסיף בחוה"מ סוכות בסוף ברכת המזון "הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת"⁴, אבל לא בחג או בשבת (ילק"מ עמ' 23 - ממנהגי יהדות אשכנז).

הטעם: משום שאין בנין בית המקדש בשבת וביום טוב⁵.

ה. קהלת

נוהגים לקרוא במגילת קהלת בשבת חוה"מ סוכות (רמ"א אר"ח סי' תצ סע' ט).

הטעם: "מפני שהם ימי שמחה וכתוב בקהלת (ב' ב) ולשמחה מה זו עושה" (מג"א סי' תצ סק"ח).

ועוד, מצינו רמז בקהלת לחג הסוכות (י"א ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה ודרשו חז"ל (עירובין מ:) תן חלק לשבעה - אלו שבעת ימי החג, וגם לשמונה - זהו שמיני של חג (מחזור ויטרי עמ' 441)⁶.

ג הראב"ד חולק ראה שם וש"ע הרב סי' תרמג סע' ב, וע"ע מט"מ סי' תתקמא, כלבו ה' סוכה דף לח ע"ב.

ד "כל המצוות מברך עליהם עובר (=לפני) לעשייתן" (אר"ח סי' כה סע' ח ורמ"א שם).

ה ע"פ הכתוב (עמוס ט' יא) ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת וע' סנהדרין צו:.

ו ראה יבמות ו.

ז בגמרא שלפנינו הגירסה היא שונה, ראה הערת ש"ה הורוביץ במחז"ו שם.

ועוד, ע"ש שנאמר (מ"א ח' ב) ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג, הוא החדש השביעי (מחזור ויטרי שם)⁷.

1. משיב הרוח – הכרזה

נוהגים שבשמיני עצרת לפני תפילת מוסף השמש מכריז בביה"כ משיב הרוח ומוריד הגשם, אבל אינו מכריז להפסיק לומר משיב הרוח לפני תפילת המוסף של יו"ט הראשון של פסח (ערוה"ש סי' תפח ס"ק ג)⁸.

הטעם: הגשם הוא ברכה ואין ראוי להכריז שלא לומר, "דזה כאלו ממאנים בגשמים על דרך שאמרו (תענית כב:) אין מתפללין על רוב גשמים" (מג"א סי' תפח ס"ק ד בשם הלבוש).

2. מתנת יד

בקהילות אשכנז נוהגים בשמיני עצרת ובאחרון של פסח לפני מוסף, הרב או החשוב בקהל מברך כל אחד מהקהל במי שברך שנוסחו הוא: מי שברך וכו' הוא יברך את ר' פלוני בעבור שיתן מתנת ידו לכבוד המקום ולכבוד התורה ולכבוד הרגל, ובשכר זה הקב"ה ישמרהו וכו'. בחו"ל נוהגים לברך במתנת יד גם ביו"ט שני של גלויות של שבועות (ילק"מ 30, 24, מחזור רדליים).

הטעם: ביו"ט שני של גלויות (שמיני של פסח וב' דשבועות) וכן בשמיני עצרת קוראים בתורה "כל הבכור" (דברים ט"ז יז) "איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך", וכדי להסמין עשיה לאמירה, הנהיגו באשכנז שבכל פעם שקוראים "כל הבכור" נודרים לצדקה, והמהרי"ל היה נוהג לגשת לכל איש ואיש כשחומש קטן בידו "כדי שכשיקום האיש נגדו יהיה לכבוד התורה שבידו, והיה מברך בעבור שיתנו מתנת יד לכבוד התורה וכו'".

ה "מנהג צרפת לקרות בשמיני עצרת לפני קריאת התורה ספר קהלת" (המנהיג דף עא).
ט היינו באותם מקומות שבקיץ אין אומרים מוריד הטל, לכן אין מכריזים בפסח דבר.
ראה מ"ב סי' תפח ס"ק יב וספר א"י עמ' יט.

שער ד: סוכות

שיא

וכשסיים לברך את כל הציבור נטל ס"ת מן הש"ץ ובירך כל הקהל, הם נשיהם ובניהם וכל אשר להם" והש"ץ בירך אותו (מהרי"ל עמ' קג, מנהגי דבי מהר"ם עמ' 28).

ארבעת המינים

ח. הדסים

היו שנהגו לקחת יותר משלשה הדסים לצורך מצוות נטילת לולב^א (לקוטי מהרי"ח ח"ג דף צח).

הטעם: משום שלא היו להם הדסים טריים כי אם יבשים וחששו שמא הם פסולים מחמת שנשרו עליהם או כמשו, לכן לקחו יותר משלשה הדסים, שע"י כך גדלו הסיכויים שימצא בהם שלשה כשרים (לקוטי מהרי"ח שם בשם שו"ת אבני צדק סי' פה).

ט. ההדס מימין

נוהגים לאגוד את ההדס מימין הלולב והערבה משמאלו (מט"מ סי' תתקכו)

הטעם: משום שההדס חשוב יותר שכן הוא קודם לערבה בפסוק (ויקרא כ"ג מ), ונותן ריח טוב^ב (ערוה"ש סי' תרנא ס"ק ח).

י. הדס מעל לערבה

נוהגים לאגוד את ההדסים מעט מעל לערבות (רמ"א סי' תרנא סע' א).

הטעם: משום שההדס קודם לערבה במקרא (ויקרא כ"ג מ) ולקחתם לכם וכו' וענף עץ עבות וערבי נחל (לבוש).

י וראה מנהגי וורמיישא דר"י שמש סי' נח הערה 1.
א עיין כלבו סי' עא בשם ספר האשכול על מנהג של ס"ח בדי הדס, ובסידור ר' קאפיל על תשעה הדסים וע"ע בבה"ל סי' תרנא ס"ק טו.
ב שלשה שהיו מהלכין בדרך, הרב באמצע, גדול בימינו וקטן משמאלו (יומא לו), המט"מ מביא המנהג בשם דרשות אבן שועיב ומוסיף: זהו על דרך הסוד.

ועוד, מאחר שעלי ההדס קטנים יותר משל הערבה יש להגביהו כדי שיראו "ולא יאמרו שמברך בלי הדס" (שם).
ועוד, משום שההדס חשוב יותר מהערבה שיש לו ריח טוב (ערוה"ש שם ס"ק ח').

יא. שלש כריכות

נוהגים לקשור את הלולב בשלש כריכות (רמ"א סי' תרנא סע' א').

הטעם: כנגד שלושת האבות (מהרי"ל עמ' שצב, מג"א שם ס"ק ה בשם המרדכי).

ועוד, לולב בגימטריה ס"ח ועוד שלש כריכות הם: ע"א, כנגד ע"א סנהדרין (מט"מ סי' תתקכו).

יב. לולב הדס וערבה מאוגדים

מצוה לאגוד שלשה מתוך ארבעת המינים והם: הלולב ההדס והערבה (או"ח סי' תרנא סע' א').

הטעם: משום שכתוב (ויקרא כ"ג מ) ולקחתם לכם פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, ולא כתוב: וכפות תמרים (בו"ו החבור) משמע שהאתרוג נלקח בנפרד והשלשה האחרים מאוגדים (לבוש סי' תרנא סע' א).

יג. לולב בימין

בעת הברכה והנענועים נוטלים את הלולב המאוגד עם ההדסים והערבות ביד ימין ואת האתרוג בשמאל (או"ח סי' תרנא סע' ב).

ג ויש עוד טעם ע"פ הקבלה (מג"א שם ס"ק ד).

ד וישאיר למעלה טפח פנוי לצורך נענוע, ובהו"ר ישאיר חציו פנוי (א"ז על הלבוש שם אות ה בשם מהרי"ל) ויש נהגים לעשות חמשה קשרים, שלשה על האיגוד ושנים על הלולב, ורמז לכך (אבות פ"ג מ"ז) "מניין אפילו חמשה? שנאמר (עמוס ט' ה) ואגודתו על ארץ יסדה", משמע שחמשה הוא אגודה (חיים וברכה סי' רפח).
 ה רש"י סוכה יא: ד"ה לולב צריך אגד.

שער ד: סוכות

שיג

הטעם: אגד הלולב הוא שלש מצוות (לולב הדס וערבה) והאתרוג מצוה אחת (מימרא דרבה סוכה לז:).

ועוד, כל דבר שמברכים עליו יש לאחוז ביד ימין, והרי נוסח הברכה הוא על נטילת לולב, לכן אוחזים אותו בימין (מג"א ס"י תרנא ס"ק ו).

יד. אתרוג תחילה

יש נוהגים לקחת תחילה את האתרוג ביד שמאל ואח"כ הלולב בימין, ובסיום להניח תחילה את הלולב ואח"כ את האתרוג (מט"מ ס' תתקכח מובא בבאה"ט ס' תרנא ס"ק ח).

הטעם: משום שבפרשת אמור האתרוג כתוב ראשון (ויקרא כ"ג מ) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וכו', כמו שאמרו אצל תפילין (מנחות לו.) שיש להניח תחילה של יד ואח"כ של ראש משום שנאמר (דברים ו' ח) וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך, של יד תחילה, וכן (מנחות שם) "כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד" אף כאן מניח תחילה הלולב ואח"כ האתרוג (מט"מ שם).

טו. מסירה לאחר

יש נוהגים שאין מעבירים לולב ואתרוג לצורך הברכה לאדם אחר מיד ליד, אלא המחזיק יניחם על השלחן ומשם יקח השני ויברך (מחצה"ש ס' תרנא ס"ק ח).

הטעם: משום שהמחזיק צריך להניח תחילה את הלולב ואח"כ את האתרוג כאמור לעיל, ואלו השני צריך לקחת תחילה את האתרוג ואח"כ את הלולב (שם).

ו ראה או"ח ס' רו סע' ד.

ז ראה או"ח ס' כח סע' ה.

ח מן הרמב"ם (לולב פ"ז ה"ו) משמע שנוטל לולב תחילה וכן בתוספות סוכה לט. ד"ה עובר וברא"ש שם וכן בטור ס' תרנא, ועיין ד"מ שם ובמג"א שם ס"ק ח' וי"א.

טז. נטילה אחרי שחרית

נוהגים לברך על הלולב בבית הכנסת אחרי תפילת שחרית, לפני אמירת ההלל (סה"י עמ' רכז).

הטעם: משום שזמן ק"ש לפני נץ החמה, זמן תפילה (שמו"ע) עם הנץ, וזמן נטילת הלולב אחרי נץ החמה, "שכל דבר שכשר ביום אינו אלא מהנץ החמה ואילך", לכן יש לברך על הלולב אחרי ק"ש ושמו"ע של שחרית (סה"י שם)^ט.

יז. נענועים

נוהגים לנענע הלולב בהלל בשעת אמירת הודו לה' ואנא ה' הושיעה נא (או"ח סי' תרנא סע' ח), והש"ץ אינו מנענע ביאמרו נא (רמ"א שם).

הטעם: משום שנאמר (דה"א ט"ז לג) אז ירננו עצי היער מלפני ה' — — — הודו לה' כי טוב — — — ואמרו הושיענו אלהי ישענו, ומפרשים: ירננו עצי היער — ישבחו בעצי היער (=בלולב) כשאומרים "הודו" ו"הושיענו" (=הושיעה נא) (תוספות סוכה לז: ד"ה בהודו).

ועוד, הטעם שלא מנענעים באנא ה' הצליחה נא: משום ש"אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא" הוא פסוק אחד, ואין מנענעים פעמיים בפסוק אחד (אבודרהם דצד בשם חדושי הרב"ש, רא"ש סוכה פ"ג אות כו).

הטעם: שהש"ץ מנענע ב"יאמר נא" ולא ב"יאמרו נא": משום שאמירת "יאמר נא ישראל" ע"י הש"ץ היא מעין תזכורת לציבור שיאמר "הודו", לפיכך הוא מנענע עם הציבור, אבל באמירת "יאמרו נא בית אהרן" ו"יאמרו נא יראי ה' " הש"ץ אינו מתכוון אל ציבור המתפללים, לכן אינו מנענע אתם (ט"ז סי' תרנא ס"ק ט).

ט ועל דרך הקבלה נוטלים את הלולב בסוכה (שם).

הושענות

יח. הסדר

סדר פיוטי ההושענות הנהוג לפי מנהג פולין הוא כדלקמן: אם חל יום ראשון של סוכות ביום ב' של השבוע הסדר הוא: למען אמיתך, אבן שתיה, אערוך שועי, אום אני חומה, א-ל למושעות, אום נצורה. אם חל יום ראשון ביום ג' הסדר הוא: למען אמיתך, אבן שתיה, אערוך שועי, א-ל למושעות, אום נצורה, אדון המשיע. אם חל יום ראשון ביום ה' הסדר הוא: למען אמיתך, אבן שתיה, אום נצורה, אערוך שועי, א-ל למושעות, אדון המושיע. אם חל יום ראשון בשבת הסדר הוא: אום נצורה, למען אמיתך, אערוך שועי, אבן שתיה, א-ל למושעות, אדון המושיע (לבושי שרד אר"ח סי' תרסג)^א.

הטעם: ארבעה כללים מנחים בסדר זה והם: (א) נושא הפיוט למען אמיתך הוא כבוד השכינה, ושל אבן שתיה: כבוד בית המקדש, לכן נקבעו לאומרם בשני הימים הראשונים (יו"ט ויו"ט שני של גלויות), וזאת בתנאי שאין סיבה לדחותם מפני כלל אחר כגון כאשר הם חלים בשבת. (ב) בפיוט אערוך שועי נאמר בו: גיליתי בצום פשעי, לכן קבעו לומר אותו קרוב ביותר ליום הכפורים, היינו מיד אחרי שני הפיוטים הראשונים, בתנאי שלא חל אותו יום בשבת. (ג) הפיוט אדון המושיע הוא תפלה על המים והגשם, לכן קבעו לאומרו ביום האחרון, בערב הושענא רבה, כי גשמים בחג הסוכות אינן

א בקהלות אשכנז התקבל סדר קבוע של הושענות, שאינו תלוי ביום שבו חל יו"ט. ראה מחזור וורמיישא ומנהגי וורמיישא לר"י שמש סי' קעג הערה 16, ומחזור סוכות מהד' גולדשמידט.

סימן ברכה^ז. (ד) בשבת- אומרים תמיד: אום נצורה, פיוט המוקדש ליום השבת (לבושי שרד שם)^ג.

יט. הזמן

יש מקומות שנוהגים להקיף הבמה בלולב ולומר הושענות תיכף אחרי אמירת ההלל (לוח לא"י)^ד, ויש שמקיפים אחרי תפילת מוסף (מחזור ויטרי עמ' 444)^ה.

הטעם למנהג שמקיפים באמירת הושענות תיכף אחרי ההלל: הואיל ואוחזים את הלולב בעת אמירת ההלל גומרים בו גם מצות ההקפה, כי אם יניחוהו כדי להתפלל מוסף נראה קצת כמעביר על המצוות^ו. אגרות משה או"ח ח"ג סי' צט).

הטעם למנהג להקיף אחרי תפילת מוסף: הואיל וקריאת התורה ותפילת מוסף הן חובה, ואלו ההקפה ואמירת הושענות הן מנהג^ז, לפיכך יש להקדים החובה והדין למנהג (שם)^ח.

ועוד טעם לאומרי הושענות אחרי מוסף: ע"ש ששינינו (סוכה פ"ד

ב משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו (משנה סוכה כה:).

ג ועיין מחצה"ש סי' תרסג ולבוש שם, מחזור גולדשמידט לסוכות עמ' 169 ומבוא עמ' מא.

ד ארץ החיים סי' תרס, כה"ח שם אות ד, ילקוט מנהגים עמ' 75, סידורים נוסח ספרד.

ה סדר טרויש עמ' 36, טוש"ע או"ח סי' תרס, ילקוט מנהגים עמ' 22, סדור עבר"י עמ' 369, וראה בטור שם בשם ר' סעדיה גאון לומר הושענות אחרי קריאת התורה לפני מוסף "בעוד הספר על התיבה, ומנהג טוב הוא כדי שלא להוציא הספר שלא לצורך, כיון שאין קוראין בו, אלא שאין נוהגים כן".

ו אין מעבירין על המצוות (פסחים סד:).

ז ואף חבטת הערבה בהושענא רבה, אף שהיא מנהג נביאים אין מברכים עליה, ראה סוכה מד: ורש"י שם ורמב"ם לולב פ"ז הכ"ב.

ח אבל ההקפות בשמחת תורה הן משום שמחה כדאיתא ברמ"א סי' תרסט שמצותה כל היום, והואיל והשמחה היא מחמת גמרה של תורה יש לערוך ההקפות בסמוך לקריאה (שם) וע' עולם התפילות ח"ב עמ' שז.

שער ד: סוכות

שיז

מ"ה) ואותו היום (בהו"ר) מקיפין את המזבח שבעה פעמים, בשעת פטירתן מה הן אומרים? יופי לך מזבח יופי לך מזבח. משמע שההקפות במקדש היו סמוך לשעה שנפטרין לבתיהם (ב"ח סי' תרס ד"ה ורב).

כ. ההקפות

ההקפות באמירת הושענות מתחילות מצד שמאל של הש"ץ ומסתיימות בימין (מג"א סי' תרס סק"א).

הטעם: משום שההקפות הן מסביב לבימה שעליה ס"ת, לכן כאשר הש"ץ פונה לעבר הבימה הוא מתחיל ההקפות מצד ימין שלו לפי הכלל (יומא יז:): "כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין" (מהרי"ל עמ' שפה, תשובות מהרי"ל סי' מ, מט"מ סי' תתקמח).

כא. עם לולב

נוהגים שרק מי שבידו לולב מקיף הבימה באמירת הושענות (רמ"א סי' תרס סע' ב^ט).

הטעם: כמו שאין מקיפים בשבת כיון שלא נוטלים אז לולב (טור שם בשם רש"י, א"ח הל' לולב אות לד).

כב. ס"ת על הבימה

נוהגים להעלות ס"ת על הבימה בשעה שמקיפים אותה באמירת הושענות (או"ח סי' תרס סע' א).

הטעם: ע"ש שאמרו ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כ"ג מ) ואסובבה את מזבחה ה' (תהלים כ"ו ו) כדתנינן בכל יום מקיפין את

ט וכן דעת הברכ"י (שם) "כי על דרך האמת ההקפה היא דוקא בלולב" וכן בכה"ח שם אות יג, ארץ חיים (שם) וכן נוהגים בעדות אשכנז וספרד ומקצת מעדת התימנים (מקור"ח ח"ד פרק רכג סע' כז, היכל עבוה"ש ח"ב עמ' רנג), אך דעת המחבר (שם) שאף מי שאין לו לולב יקיף וכן מנהג התימנים (היכל עבוה"ש שם), וראה שו"ת בית יהודה חלק או"ח סי' יח.

שיח

מדור ו: ושמחת בחגיך

המזבח פעם אחת, וכיצד הוא סדר ההקפה? כל ישראל גדולים וקטנים נוטלים את לולביהם בידיהם הימנית ואתרוגיהם בידיהם השמאלית ומקיפין אחת, ואותו היום (הוש"ר) היו מקיפין שבע פעמים. א"ר חייא זכר ליריחו. הא תינח בזמן שיש מזבח, בזמן הזה, חזן הכנסת עומד כמלאך האלהים וס"ת בזרועו, והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח (ילקוט תהלים ס"ט תשג).

ועוד, משום שהס"ת הוא שנשאר לנו במקום מזבח, כמו שאמרו (מגילה לא:): א"ל לפניו (אברהם אבינו לפני הקב"ה) רבוש"ע תינח בזמן שביהמ"ק קיים, בזמן שאין ביהמ"ק קיים מה תהא עליהם? א"ל כבר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראים בהן מעלה אני עליהם כאלו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם (באור הגר"א א"ח תרס)א.

ועוד, ע"ש שאמר ר"א (סוכה מה:): בשעה שהיו מקיפים את המזבח בבית המקדש היו אומרים: ליה אנחנו מודים ולך (למזבח) אנו מקלסים, "והס"ת היא כולה שמותיו של הקב"ה על כן מקיפין אותה לומר אנו ליה ועינינו ליה" (ב"ח סי' תרס ד"ה ומ"ש).

כג. בשבת

כתב הטור (סי' תרס) בשם ר' שרירא גאון שאין אומרים הושענות בשבת, אבל לדעת המחבר (שם סע' ג) "לא נהגו כן"ב.

י ראה סוכה פ"ד מ"ה.

יא ויש מקומות שבהוש"ר מוציאים שבעה ס"ת לבימה לפני אמירת הושענות, ואחרי כל הקפה מחזירים ספר אחד לארון הקודש (סדר עבו"י עמ' 373, נוהג כצאן יוסף עמ' רצז, ילקוט מנהגים עמ' 23), ויש נוהגים להוציא שלשה ס"ת (מנהגי וורדיישיא לד"י שמש סי' קעד), וכתב הבן איש חי (פרשת האזינו ש"א אות טו) חולה שאינו יכול לבוא לבית הכנסת להקפות, יניח בביתו תנ"ך על כסא ויקיף, כדי לא לבטל מצוות ההקפה.

יב ומנהגים חלוקים הם: יש שאין אומרים כגון: רוב עדות תימן (היכל עבוה"ש ח"ב עמ' רנד), וכן לא נהגו לומר בירושלים בימי החיד"א (ברכ"י שם אות ג) וכן נוהגים חסידי חב"ד (ס' המנהגים - חב"ד עמ' 67), אך רוב קהלות אשכנז אומרים, וכן מנהג הספרדים

שער ד: סוכות

שיט

הטעם: שאין אומרים בשבת "מפני התינוקות שישמעו שאומרים בשבת כמו בחול וילכו ליטול גם הלולב" (טור שם).

כד. אבלים

נוהגים שאבל תוך י"ב חודש אינו מקיף הבימה בשעת אמירת הושענות (רמ"א סי' תרס סע' ב)²⁷.

הטעם: משום שבסוכות נאמר (ויקרא כ"ג מ) ושמחתם לפני ה' אלהיכם, ואמרו בתוספות (סוכה מה. ד"ה תקעו) שהכוונה בשעת ההקפות, והואיל ואין השמחה שורה על האבל לכן אין הוא מקיף (ב"ח סי' תרס, באור הגר"א שם).

ועוד, לדעת ר' יוחנן (סוכה מד.) אין כהנים בעלי מומין מקיפים את המזבח בסוכות, ואמרו בתוספות (שם ד"ה כהנים) שהוא הדין בפרועי ראש, הואיל והאבל "פרוע ראש כל י"ב חודש", ע"כ לא נהגו להקיף" (ב"ח שם).

כה. השמש והערבות

יש נוהגים ששמש בית הכנסת מביא הערבות לצורך הושענות, למכור לציבור המתפללים (רמ"א סי' תרסד סע' ב).

הטעם: ע"ש שאמרו (סוכה מג:) ערבה – שלוחי בית דין מייתי לה (=מביא אותה), והשמש הוא כעין שליח בי"ד (רמ"א שם בשם הר"ן).

כו. ערבות למצות

יש נוהגים שמצניעים את הושענות אחרי שחבטו אותן ומסיקים בהן את התנור לאפיית מצות (רמ"א סי' תרסד סע' ט).

(מקור"ח ח"ד פרק רכז סע' ג), וכתב הלבוש (סו"ס תרס): אין מוציאין ס"ת בשבת כיון שאין מקיפין את הבימה, אלא פותחים את הארון כשאומרים הושענות. יג לדעת הב"י האבל מקיף וכן נוהגים הספרדים (כה"ח אות טוב). יד ראה רמ"א יו"ד סי' שצ סע' ד.

הטעם: ע"ש שאמרו (ברכות לט:): הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית, אף כאן כיון שנעשתה בהושענות מצוה אחת, חיבוט ערבות, תיעשה בהן מצוה אחרת (מהרי"ל עמ' עד, שו"ת מהר"י ווייל סי' קצג) טו.

הושענא רבה

כז. השם

נוהגים לקרוא את היום השביעי של חג הסוכות הושענא רבה (מדרש תהלים הוצ. באבער י"ז ה, טור או"ח סי' תרסד) כ.

הטעם: לפי שמרבים לומר בו פיוטי הושענות (ח"א כלל קנג ס"ק ב).
ועוד, שמרבים בו בערבות הנקראות הושענות (לבוש סי' תרסד, ס"ק א).

ועוד, משום שבזמן שביהמ"ק היה קיים היו מבקשים ביום זה על המים ומחזיקים בידם הערבות ואומרים: כשם שזאת הערבה גדלה על המים כך תן לנו מים (הרוקח סי' רכא).

ועוד, לפי שיום הו"ר הוא עשרים וששה יום לבריאת העולם^ב, כמנין שם הו"ה, שנקרא שם רבה (רבינו בחיי דברים ל"ג כא).

ועוד, משום שהוא יום כפרת עוונות כי שם אהיה בגימטריה כ"א, ואברהם יחיד היה בכ"א דורות מאדם הראשון, והו"ר כ"א יום לחודש תשרי (מט"מ סי' תתקנז, והגהות מנהגים סי' רטז) ג.

ועוד, משום שנוהגים להתחיל בבקשת רחמים מר"ח אלול,

טו במהרי"ל: להסיק התנור למצות בעצי ערבה ובמהר"י ווייל: בלולב, כנראה שהוא הדין בערבות.

א במשנה הוא נקרא יום שביעי של ערבה (סוכה פ"ד מ"ג) ובספרי הראשונים: יום ערבה (תוספות ברכות לד. ד"ה אמר, או"ח ח"א תפילת מועדים סי' טו עמ' עח, שבה"ל סי' שעא).

ב בעשרים וחמשה באלול נברא העולם (ויק"ר כט, א).

ג מטעם זה יש שלובשים בהו"ר בגד לבן שקוראים "קיטל" כמו ביו"כ (רמ"א סי' תרסד סעי' א) ויש שלובשים בגדי שבת מלבד הש"ץ שלובש "קיטל" (מג"א שם ס"ק ג) ועיי"ע אנצ' תל' כר"ח עמ' תקלב.

אם בתקיעות אם בסליחות, ומיום א' דר"ח אלול עד הו"ר נ"א יום, ופירוש הושענא רבה: הושע נ"א רבה, שהוא סיום ימי בקשת הרחמים (כה"ח סי' תרסד אות א).

כח. ערים בלילה

בליל הושענא רבה נוהגים להיות ערים בלילה ולעסוק בתורה לקרוא תהלים ותקון ליל הושענא רבה¹ (מג"א ר"ס תרסד, קצוש"ע סי' קלח סע' א).

הטעם: לפי שהוא גמר החג ובחג נידונים על המים, ובמים נכלל פרנסה (ערוה"ש סי' תרסד סע' יא).

ועוד, לפי שביום המחרת (שמחת תורה) מסיימים את התורה ואם יש מי שלא השלים את פרשיותיו עם הציבור מדי שבת בשבתו יכול להשלים בערב זה. ואע"פ שאמרו חכמים (ברכות ח:) ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר, מ"מ אם לא הספיק לעבור על הפרשות בזמן טוב להשלים אחרי כן "ומנהג כשר ונכון הוא" (שבלי הלקט סי' שעא)².

כט. משכימים לביה"כ

יש נוהגים להשכים לבית הכנסת בהושענא רבה (א"ר ר"ס תרסד).

הטעם: משום שהוא יום חתימת הדין (לפי ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח, מדרש תהלים הוצ. באבער י"ז ה, שבה"ל סי' קכא)¹.

ד סדר תקון ליל הושענא רבה כמנהג קהלות אשכנז הובא לדפוס לראשונה ביוניציה ע"י רבי נתן שפירא, שליח עדת האשכנזים בירושלים, בשנת תט"ו (ב. לנדוי המודיע כ"א בתשרי תשכב).

ה ועוד יש טעם על דרך הקבלה, ראה כה"ח סי' תרסד אותיות א, ב, ג. ו ההשכמה בהו"ר הוא אחד מחמשה בקרים שמשכימים לביה"כ והם: ר"ה, יוה"כ, הו"ר, פורים ותשעה באב, וסימוכין לחמש ההשכמות בארבעה פסוקים שכתוב בהם "בקרים": ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו (איוב ז' יח) תבחננו זה ר"ה ויוה"כ, שבהם נבחנים מעשי בני אדם, חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג' כג) רבה זה הו"ר, לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (תהלים ק"א ח) זה פורים, היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה (ישעיה ל"ג ב) זה תשעה באב. וסימן נתנו: וישכם אברהם

שכב

מדור ו: ושמחת בחגיך

ל. נרות

יש נוהגים להרבות בנרות בהו"ר כמו ביום כפור (או"ח סי' תרסד סע' א).

הטעם: לפי שבחג הסוכות נידונים על המים, והושענא רבה הוא יום גמר הדין, ובמים נכללת פרנסה ועוד ענינים (ערוה"ש סי' תרסד ס"ק יא).

לא. אגד הלולב

נוהגים שבהושענא רבא מתירים את אגד הלולב (או"ח סי' תרסד סע' א).

הטעם: ביום זה מרבים בשמחה, לסיום חג הסוכות, לכן נוטלים את הלולב במצבו הטבעי כשהוא "משוחרר" מן האגד שכבל אותו במשך ימי החג (לבוש סי' תרסד סע' א).

ועוד, נאמר (ויקרא כ"ג, מ) כפות תמרים, תיבת כפות חסרה וא"ו, רמז שרק ששה ימים יהיה כפות, עם אגד, ולא יותר (טור סי' תרסד, סע' א).

לב. שבע הקפות

בהו"ר נוהגים להקיף את הבימה עם הלולב שבע פעמים ואומרים הושענות (או"ח סי' תרסד סע' א).

הטעם: משום שבזמן שביהמ"ק היה קיים היו מקיפים את המזבח בהו"ר שבע פעמים" זכר ליריחו", שנאמר בה (יהושע ו' ד) וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים, ואמרו: זה

בבוקר (בראשית י"ט כז) "אברהם" ר"ת: אב, בריאה(=ר"ה בו נברא העולם), רבה (=י"כ צומא דבה), הושענא, מגילה. בדרך אחרת: "אברהם" סופי תיבות של הושענא, אב, כפור, ראש השנה, פורים (מט"מ סי' תתקנח).

ז משנה ר"ה פ"א מ"ב.

ח סוכה פ"ד מ"ה, "ונהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע ביה"כ ומקיפים אותה כדרך שהיו מקיפים את המזבח זכר למקדש" (רמב"ם פ"ז הכ"ג).

ט ירושלמי סוכה פ"ד סוה"ג.

שומר דוד (תהלים כ"ו ו) ארץ בנקיון כפי ואסובה את מזבחך ה', פעמיים כתוב במקרא "ואסובה": ואסובה את מזבחך, ואקומה נא ואסובה בעיר (שה"ש ג' ב), כלומר כמו שסובבתי את העיר יריחו שבע פעמים כן אסובה את מזבחך ה' (כלבו סי' עא, אבודרהם עמ' רחץ).

ועוד, ע"ש שנאמר (מל"א ט"ז לד) בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו, ובסמוך נאמר: אם יהיה השנים האלה טל ומטר, מכלל שבשביל טל ומטר צריך להקיף כמו ביריחו, ובשביעי של חג נידונים על המים (רוקח סי' רכא).

ועוד, "ההקפה שאנו עושים בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתיד שתפול חומת אדום, ויהיו כלים ואבודים מן העולם" (כד הקמח לר' בחיי בן אשר ערך ערבה).

לג. כיסנים

יש שנוהגים לאכול בהושענא רבא (וכן בפורים ובערב יו"כ) כיסנים ממולאים בבשר (קרעפליך בלע"ז) (ספר מטעמים דף כו ע"א).

הטעם: בהושענא רבא (וכן בפורים וערב יו"כ) מרבים באכילה כמו ביו"ט אך מותרים במלאכה, היינו היום הוא מקצת יו"ט, או יו"ט מכוסה (באתכסיא ולא באתגליא), לפיכך אוכלים בו מאכל שיש בו בשר, שהרי דרשו חז"ל ושמחת בחגיך (דברים ט"ז, יד) אין שמחה אלא בבשר (פסחים קט), אבל הבשר מכוסה בבצק (מטעמים שם).

לד. כרוב

בקהלות אשכנז יש נוהגים לאכול כרוב מבושל במים בהושענא רבא (ילקוט מנהגים עמ' 244).

הטעם: משום שבפיוט של הושענא רבא אומרים מספר פעמים "קול מבשר ואומר", וכרוב בגרמנית: קול, ומים: וואסר (שם).

י ועוד יש טעם בדרך הסוד (כה"ח סי' תרסד אות כו).